

משחקים באש בהר-הבית
שימוש בכוח מופרז וקטלני
על-ידי משטרת ישראל

בַּעֲלָם

מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשמחים

בִּטְסֵלֵם

מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים (ע.ר.ג.)

רחוב עמק רפאים 43 (קומה שניה), ירושלים 93141
טלפון 02/5617271, פקס 02/5610756

**B'TSELEM - The Israeli Information Center for
Human Rights in the Occupied Territories**

43 Emek Refaim St. (Second Floor), Jerusalem
Tel. 02/5617271, Fax. 02/5610756

"בִּטְסֵלֵם" מרכז המעוּמָת האִסְרַאִילִי תַּחֲפוּק הַתְּתִמָּן בַּי אֵרָצֵי הַדִּלְתָּה

שָׂרַע עֵימֶת רִפְאִיִּם 43, (הַטַּבִּיִּק הַשֵּׁנִי) הַקִּדְשׁ 93141.

תֵּלְפוֹן 02-5617271. פֶּאֶקְס 02-5610756.

e-mail: btselem@actcom.co.il

<http://www.btselem.org>

ISSN 0793-4580

משחקים באש בהר-הבית

שימוש בכוח מופרז וקטלני על-ידי משטרת ישראל

תחקיר וכתובה:

איתן פלור

השתתף בכתיבה:

יובל גינבר

עריכה:

שלי כהן, גסיקה מונטל, שירלי ערן

גביית עדויות:

פואד אבו חאמד, מאזן דנדיס

עריכה לשונית:

עידית חייט

צילום שער:

חאלד זגארי, סוכנות הידיעות אי.פי.

תודות:

לצוות **בצלם** על סיועו בהכנת הדו"ח

לבית-החולים אל-מקאסד

לארגון Human Rights Watch – Middle East

לארגון Physicians for Human Rights

במזרח ירושלים אין נוכחות של המשטרה הפלסטינית, והעימות היה רק בין שוטרים ישראליים חמושים לבין אוכלוסייה אזרחית לא חמושה.

בנוסף, בשל קדושתו של הר-הבית למוסלמים וליהודים כאחד, כל תקרית אלימה המתרחשת בו עלולה לגרום לתגובות שרשרת אלימות בכל השטחים. מהתבטאויות גורמים רשמיים נראה כי השלטון הישראלי מודע לכך היטב.⁴ לפיכך, קיים עניין מיוחד לבחון את התנהגות משטרת-ישראל, האחראית לסדר הציבורי בירושלים, באירוע.

דו"ח זה מסכם את תחקיר **בצלם** לגבי נסיבות האירוע. בדו"ח נבחן באיזו מידה היו פעולות המשטרה מוצדקות, לרבות השימוש שנעשה באמצעים קטלניים. ממצאי הדו"ח מסתמכים על עדויות של עדי ראייה שנכחו במקום, הודעות והצהרות של גורמים רשמיים, עדויות רופאים שטיפלו בנפגעים, מסמכים רפואיים, צילומי רנטגן של נפגעים ותוצאות בדיקה בליסטית של רסיסים שהוצאו מגופו של אחד הפצועים. בידי **בצלם** עדויות לגבי נסיבות מותם של שניים מתוך שלושת ההרוגים ולגבי נסיבות פציעתם של מספר פלסטינים.

העדויות שגבו אנשי **בצלם**, הצהרות משטרת ישראל והדיווחים בכלי התקשורת, מצטרפים לתמונה כללית של השתלשלות האירועים.

בצהריי יום שישי, 27 בספטמבר 1996, עמדה תפילת המוסלמים במסגד אל-אקצא בצלן הכבד של התנגשויות הדמים בשטחים ביומיים שקדמו לה. נוכח חשש להתפרצות אלימה במהלך התפילה, נערכה המשטרה במקום בהיקף כוחות שתואר על-ידי דובריה כחסר תקדים. "למעלה מ-3,500 שוטרים", לדברי השר לביטחון פנים, אביגדור קהלני. ביום שישי זה נכנסו לתפילה בהר-הבית כעשרת אלפים מתפללים, מספר מועט יחסית.¹

בתקרית האלימה שהתרחשה אותו יום בהר-הבית נהרגו שלושה פלסטינים מידי שוטרים ולמעלה ממאה נפצעו. מקרב השוטרים נפצע אחד באורח בינוני ועשרה נפצעו קל.²

תקרית זו הייתה אחת משורה של תקריות אלימות שאירעו אותו שבוע ברחבי השטחים, בעקבות פתיחת "מנהרת הכותל" שבעיר העתיקה במזרח ירושלים על-ידי ממשלת ישראל. בתקריות אלה נהרגו, לפי נתוני הרשויות הישראליות והפלסטיניות, 58 פלסטינים, מהם 12 אנשי כוחות ביטחון פלסטינים ו-15 חיילי צה"ל.³

במרבית התקריות האלימות שהתרחשו באותו שבוע בשטחים היו מעורבים לא רק אוכלוסייה אזרחית פלסטינית וכוחות ביטחון ישראליים, אלא גם שוטרים פלסטינים, ולפיכך לוו התקריות בחילופי ירי.

1. דברים אלה נמסרו על-ידי השר קהלני במסיבת עיתונאים שהתקיימה ביום האירוע, 27.9.96, בשעה 15:00 לערך, ושודרה בין השאר ברשת ב' של קול ישראל. להלן: מסיבת העיתונאים.
2. הנתונים בנוגע לשוטרים שנפגעו נמסרו ל**בצלם** טלפונית על-ידי דובר המשטרה במחוז ירושלים, רב-פקד שמואל בן רובי.
3. נתוני הרוגים פלסטינים נמסרו ל**בצלם** על ידי משרד הבריאות הפלסטיני ב-13.10.96. נתוני הרוגים ישראלים נמסרו ל**בצלם** במכתב מה-24.10.96 מרס"ן אביטל מרגלית, רמ"ד סיוע בענף קשרי ציבור בדובר צה"ל.
4. כך למשל, אמר במסיבת העיתונאים השר קהלני: "ירושלים היא מטבע הדברים מושכת את תשומת הלב והר-הבית זה המוקד שגם ממנו בסך הכל ראינו את תחילתה של הסערה הגדולה של שלושת הימים האחרונים". דוגמא נוספת לכך בדברי מפקד המשטרה במחוז ירושלים, ניצב אריה עמית: " מה שיתרחש בירושלים לטוב ולרע – תהיה לו השפעה ישירה על המתרחש בכל הארץ, זה אזור עם רגישות גבוהה ואנחנו נשתדל לשמור על ביטחון מקסימלי" (ר' **מעריב**, 29.9.96).

א. השתלשלות האירועים

מתחקיר **בצלם** עולה כי בסביבות השעה 11:00 החלו המתפללים להיכנס לרחבת הר-הבית. השוטרים בדקו את תעודות הזהות של חלק מהנכנסים בלבד. חלק מהמתפללים הצעירים נדרשו להפקיד את תעודות הזהות שלהם בידי השוטרים (דרישה הנהוגה בכל תפילת יום שישי). מהעדויות עולה כי לפחות בחלק מהשערים לא נערכו בדיקות גופניות או בדיקות באמצעות גלאי מתכות.

בשעה 11:45 לערך החלה דרשתו של האימאם ולאחריה החלה התפילה בציבור. קיימות גרסאות שונות לגבי השלב בו נראתה נוכחות גדולה של שוטרים ברחבת הר-הבית. על פי חלק מהעדים, כבר בתחילת התפילה הוצבו כוחות רבים לאורך החומה בין שער המוגרבים לבניין ה"מחכמה", שגבו לכותל (ר' מפה עמ' 12). עדים אחרים מסרו כי הזרמה מסיבית של כוחות משטרה אל קירבת שער המוגרבים החלה במהלך התפילה. מכל מקום, לקראת סוף התפילה, לפי כל העדים, הייתה נוכחות גדולה של כ-200 עד 300 שוטרים, זאת בטרם התפתחו תקריות כלשהן.

עם סיום התפילה בציבור ביקש האימאם מהמתפללים לקיים תפילה מיוחדת לזכרם של הרוגי הימים האחרונים בשטחים. לאחר תפילה זו, בשעה 12:20 לערך, המשיכו חלק מהנוכחים בתפילה ביחידות המכונה "תפילת הסונה", וחלקם פנו לצאת. במקביל החלו צעירים פלסטינים ליידות אבנים על אנשי המשטרה. יידוי האבנים נמשך, על-פי העדויות, כשלוש דקות. על-פי העדויות שנגבו לדו"ח השתתפו ביידוי האבנים כמאה צעירים, זאת בניגוד לדברי השר קהלני שהזכיר מאות מידי אבנים, ולדברי מפכ"ל המשטרה, רב-ניצב אסף חפץ, שהזכיר אלפים.⁵ למרות התרעות מודיעיניות על כך שפלסטינים

ישתמשו בנשק חם בהר-הבית,⁶ אף גורם, לרבות גורמים רשמיים, לא טען כי הם עשו כן.

תוך שניות מתחילת יידוי האבנים, הסתערו כוחות משטרה, ששהו ברחבת הר-הבית, לכיוון החצר שבין שני המסגדים ומאות שוטרים נוספים הוזרמו לרחבה. בראיון לתקשורת, מסר מפקד מחוז ירושלים של המשטרה, ניצב אריה עמית, כי הורה על פינוי המתפללים היהודים מהכותל ועל הסתערות השוטרים בו-זמנית.

השוטרים התקדמו לעבר המתפללים תוך ירי גז מדמיע וכדורי "גומי" שכוון ישירות אל המפגינים, וירי בתחמושת חיה. כמו כן השתמשו השוטרים באלות והכו ללא אבחנה משליכי אבנים ופלסטינים נוספים שביקשו לעזוב את המקום. פעולת המשטרה נמשכה עד לשעה 12:40 לערך.

בעדותו ל**בצלם**, מסר העיתונאי ט.ב. על פעולות המשטרה:

כוח אחד, במדים ירוקים, שהיה קרוב אלי, עלה במדרגות לרחבת כיפת הסלע. הם לבשו שכפ"צים וקסדות והיו מצוידים באלות. לא זוכר שראיתי מגינים אצל מישהו מהם. אני חושב שהם מנו כ-100-200 שוטרים. [...] הכניסה שלהם לוותה בקולות הדף והתפוצצויות. מיד נפתחה אש לעבר זורקי האבנים ואלה נמלטו. השוטרים התפרסו ברחבה, בין השער למזרקה. מאחוריהם הגיעו המפקדים עם רמקול שבו ניתנו ההוראות לשוטרים. השוטרים רדפו אחרי קבוצה של מידי אבנים בחלק האחורי, שנמלטו תחילה מזרחה ואחר-כך דרומה. כל הזמן שמעתי יריות.⁷

ז.ו. צלם עיתונות אשר עמד בכניסה למסגד, מסר בעדותו ל**בצלם**:

אנשים שהתפללו ליד שער המוגרבים ברחו לכיוון המסגד והתחילו לצעוק "אללה אכבר". הירי היה

5. דבריהם נאמרו במסיבת העיתונאים.

6. ר' להלן עמ' 13.

7. שם העד שמור במשרדי **בצלם**. העדות נבנתה בידי איתן פלנר במשרדי **בצלם** ב-7.10.96.

במהלך התקרית, המשטרה לא איפשרה לאמבולנסים להגיע למקום לצורך פינוי נפגעים. שומר הוואקף בהר-הבית, ג'ומעה חילף, בן 62, מסר בעדותו ל**בצלם**:

אני הלכתי לכיוון המרפאה של המסגד, שנמצאת ליד שער השלשלת. היו שם הרבה פצועים, לא היו אמבולנסים. היה שם רופא אחד שטיפל לבד בפצועים. לקחתי את מכשיר הקשר ושאלתי על אמבולנסים. נאמר לנו שהאמבולנסים מוכנים מחוץ לשער האריות והחיילים לא נותנים להם להיכנס. היו שם הרבה פצועים שנפצעו בכל חלקי גופם. הייתה שם גם אישה שנפצעה בראשה. אנשים התחילו להרים פצועים ולקחת אחד אחד לכיוון שער האריות, מכיוון שלא נתנו לאמבולנסים להיכנס. האמבולנסים נכנסו ממש מאוחר, בסביבות השעה 13:00. רוב הפצועים כבר הוצאו בידיים, חלק מהם היו מחוסרי הכרה.⁸

אינטנסיבי ולא מכוון. ראיתי שוטרים שכיוונו רובים לכיוון המתפללים. היו הרבה פצועים. [...] האנשים שהיו בחצר התחילו לברוח לכל הכיוונים בשל הירי. אנשים שהיו סביב המסגד לא יכלו לברוח. הם נכנסו למסגד וסגרו את כל הדלתות. בתוך המסגד היו כמה פצועים שפנו לשם מבחוץ. [...] לא ראיתי אם מהירי נפצעו גם מתפללים שהיו בתוך המסגד. שוטרים אמנם ירו לתוך המסגד אך המתפללים סגרו מיד את הדלתות.⁸

עבדאללה איסמאעיל א-דקידק מסר בעדותו ל**בצלם**:

התפללנו את "תפילת סונה", ועוד לא גמרנו. באו כמה צעירים וזרקו אבנים על השוטרים. מאות שוטרים זרמו מיד לתוך הרחבה מכל השערים. הם ירו, וכל מי שניסה לצאת מהרחבה הוכה. אני לקחתי מיד אדם שנפגע והסתלקתי משם.⁹

אנשי משטרה המוצבים מול מסגד אל-אקצא. צילום: חאלד זגארי, אי.פי.

8. שם העד שמור במשרדי **בצלם**. העדות נגבתה בידי פואד אבו חאמד במזרח ירושלים ב-7.10.96.
9. העדות נגבתה בידי יובל גינבר ומאזן דנדיס במזרח ירושלים ב-28.9.96.
10. גם צלם העיתונות ז.ו. אמר בעדותו ל**בצלם** כי רק עם תום האירועים "התירו לאמבולנסים להיכנס ולפנות פצועים מתוך המסגד". עדותו של חילף נגבתה בידי יובל גינבר ומאזן דנדיס במזרח ירושלים ב-8.10.96.

לפחות שני פלסטיינים נורו שעה שניסו לפנות את הפצועים. נידאל א-דקיידק, שאחיו איימן נורה למוות במהלך האירוע, מסר **לבצלם** בעדותו:

איימן נפל [לאחר שנורה בראשו] באתי לקחת אותו והשוטרים ירו בי. קיבלתי שלושה כדורים גומי ברגל ונוריתי גם בפנים.¹¹

פצוע אחר, ואיל תמימי, אמר בעדותו **לבצלם**:

כמה אנשים שהיו בסביבה הרימו אותי ולקחו אותי בידיים כדי לפנות אותי מהמקום. בזמן הפינוי המשיכו לירות לעברנו.¹²

ב. מקרי מוות

על-פי תחקיר **בצלם**, מירי השוטרים נהרגו שלושה פלסטיינים. לעומת זאת, עד למועד פרסום הדו"ח, המשטרה לא הודתה בכך. למחרת האירוע נמסרו בתקשורת דבריו של דובר משטרת מחוז ירושלים, רב-פקד שמואל בן-רובי בנוגע להרוגים:

הגופות נחטפו מבית החולים, וכבר נקברו. בשלב זה אין לנו דרך לבדוק אם אכן אנשים אלה נהרגו מכדורים, ואם בכלל נהרגו על הר-הבית. אין לנו כל ראיות לכך. אנחנו מנהלים מגעים עם אנשי בית-החולים.¹³

עשרה ימים לאחר מכן הודה גורם בכיר במשטרה בפני אמצעי התקשורת כי "למשטרה ידוע על מתפלל ערבי אחד שנהרג מפגיעת כדור "גומי" במהומות בהר-הבית".¹⁴

נסיבות מותו של איימן יחיא מוסטפא א-דקיידק, בן 28, תושב מזרח ירושלים

על-פי העדויות, ירו השוטרים באיימן א-דקיידק מטווח קצר ביותר, של כ-20 מטרים, בשעה שעמד

בפתח מסגד אל-אקצא. בעדותו **לבצלם** אמר אחיו של איימן, נידאל א-דקיידק:

אחרי כעשר דקות [מתחילת האירועים] ראיתי את אחי איימן חוטף כדור בראש. באותו רגע הייתי יותר קרוב אליו, ממש ליד הכניסה לאל-אקצא, אולי ארבעה או חמישה מטרים ממנו. השוטרים שירו בו היו כ-20 מטרים ממנו. בעת הירי הוא עמד כשפניו אליהם. איימן נפל. באתי לקחת אותו והשוטרים ירו בי.¹⁵

ה.ב. מסר בעדותו **לבצלם**:

רוב הזמן הייתי כשלושה מטרים מההרוג, ובין 10 ל-15 מטר מהשוטרים. חלק מהאנשים ברחו מהירי לתוך אל-אקצא, וחלק אחר ברח לכיוון כיפת הסלע. אנשי הכוחות המיוחדים של המשטרה ירו לעבר החלק העליון של גוף האנשים. כשנורה הייתי אולי חמישה מטר ממנו. ראיתי אותו נופל על הקרקע. ראיתי שכל מי שניסה לעזור לו הופך בעצמו למטרה לירי. לקחנו והכנסנו אותו אל המסגד. ראיתי שהוא נפגע בראשו.¹⁶

על-פי רישומי בית-החולים אל-מקאסד שבמזרח-ירושלים, הובא א-דקיידק אל בית החולים בשעה 12:45. ראש המחלקה הנוירוכירורגית בבית-החולים, די"ר אסתיתיה עבד-א-ראוק, אשר קיבל את הנפגע בבית-החולים, מסר בעדותו **לבצלם**:

[א-דקיידק] הגיע אלי עם תחבושת על הראש. הורדתי את התחבושת וראיתי חתך אורכי מעל המצח ליד השיער. עור הקרקפת היה פתוח, קרוב לוודאי שרוף. הסרתי את העור, ולא היה מוח. מישוהו שהיה לידי, אמר לי "הנה המוח" ונתן לי את המוח עטוף במשהו לבן. המוח היה שלם, פרט לחלק העליון שהיה פגוע. העצמות נראו מרוסקות. היו סימנים של חריכה. אני לא יכול לקבוע בוודאות איזה סוג כדור זה היה כי רפואה משפטית היא לא המומחיות שלי.¹⁷

בתעודת הפטירה נקבעה סיבת המוות כ-"פגיעת ירי בראש".

11. העדות נגבתה בידי יובל גינבר ומאזן דנדיס במזרח ירושלים ב-28.9.96.

12. העדות נגבתה בידי מאזן דנדיס ואיתן פלנר במזרח ירושלים ב-4.10.96.

13. רי הארץ, 29.9.96.

14. הדברים נמסרו במבזק חדשות בגלי צה"ל ב-8.10.96 בשעה 21:00.

15. העדות נגבתה בידי יובל גינבר ומאזן דנדיס בירושלים ב-28.9.96.

16. שם העד שמור במשרדי **בצלם**. העדות נגבתה בידי יובל גינבר ומאזן דנדיס במזרח ירושלים ב-28.9.96.

17. העדות נגבתה בידי מאזן דנדיס ואיתן פלנר בבית-החולים אל-מקאסד ב-3.10.96.

נסיבות מותו של איברהים מוסא אבו ר'נאם, יליד 1977, תושב מזרח ירושלים

על-פי העדויות, נורה איברהים אבו ר'נאם בצווארו, ממרחק של כ-40 מטר. בעדותו **לבצלם** מסר א.י.:

ברחתי עם אחרים לכיוון כיפת הסלע. הייתי ממש ליד החלל איברהים, אולי 40 מטר מהשטרים. רגע אחד היה לידי ופתאום נפל על הארץ. לקחנו אותו לאל-מקאסד והוא כבר היה מת. ראיתי פצע קטן פתוח בצוואר וחור ענק בכתף הימנית.¹⁸

בתעודת הפטירה שהוצאה בבית-החולים אל-מקאסד צוין כי אבו ר'נאם נפגע בצוואר ובחזה מירי.

ד"ר עבד א-ראזק, אשר קיבל גם את אבו ר'נאם בבית-החולים, מסר בעדותו **לבצלם**:

היו לו [לאבו ר'נאם] פצע כניסה קטן בחזה השמאלי, בדיוק מעל הפטמה ושני חתכים בצוואר משמאל שהיו יותר גדולים. החולה הגיע אלינו מת. עשיתי עיסוי בחזה ודם פרץ ממנו.¹⁹

נסיבות מותו של ג'וואד עבד אל-חלים בזלמיט, יליד 1975, תושב מזרח ירושלים

בצלם לא הצליח לאתר עדי ראיה לנסיבות מותו של ג'וואד בזלמיט.²⁰

ד"ר עבד א-ראזק, אשר קיבל גם את בזלמיט בבית-החולים, מסר בעדותו **לבצלם**:

[בזלמיט] הגיע עם פצע במצח מעל לאחת העיניים, לא זוכר איזו. לא היה פצע מאחור. לא זכור לי שהיו לו פצעים אחרים. היה מחוסר הכרה. הגיב בהזזת ארבע גפיים. החולה הועבר לצילומים ולהכנה לניתוח. ביקשתי צילום צוואר וגולגולת ו-CT מוח [סריקת מוח ממוחשבת]. לאחר שעשו צילומי רנטגן של הגולגולת והצוואר, לקחו אותו לחדר CT. כשהגיע לשם ולפני שעשו לו את ה-CT קראו לי, ומצאתי

אותו ללא רוח חיים. צילומי הרנטגן הראו גוף מרובע עמוק בתוך המוח.²¹

בצילומי הרנטגן נראה בבירור כי הגוף שחדר למוחו של בזלמיט הוא כדור "גומי", היכול לחדור לתוך הגולגולת רק אם נורה מטווח קצר ביותר.

ג. מקרי פציעה

לבצלם נמסר על 103 פצועים פלסטינים אשר קיבלו טיפול רפואי בבתי-החולים אוגוסטה ויקטוריה ואל-מקאסד בעקבות האירועים בהר-הבית. מתוך 49 הפצועים שהגיעו לבית-החולים אוגוסטה ויקטוריה, 25 נפצעו ממכות ו-15 נפצעו מירי "גומי". בבית-החולים אל-מקאסד טופלו 54 פצועים, מהם 35 נפגעו בראש ובכתפיים.²²

פציעתו של סיאם עמאר יונס חוסיין, בן 23, תושב מזרח ירושלים

סיאם חוסיין נפצע בחלק האחורי של ראשו מכדור חי כשעה שהתפלל. בעדותו **לבצלם** מסר חוסיין:

התפללתי במבוא העמודים של מסגד אל-אקצא, בצד המזרחי, לא בתוך המסגד עצמו. בזמן שהתפללתי את "תפילת הסונה" שמעתי יריות, אך המשכתי להתפלל ולהסתכל לכיוון דרום [לכיוון מכה], כי אסור להסתכל לצדדים בעת התפילה. רק שמעתי יריות וצעקות: "יש שאהיד", ואז נפגעת בראש בצד האחורי. היה עוד אדם שנפגע לידי ושנינו נפלנו ביחד. אני לא מכיר אותו. הכניסו אותי למסגד, ושם נתנו לי עזרה ראשונה. אחר-כך הוציאו אותי לכיוון שער האריות ברכב פרטי שנכנס לרחבת הר-הבית, ולקחו אותי לאל-מקאסד.²³

18. שם העד שמור במשרדי **בצלם**. העדות נגבתה בידי יובל גינבר ומאזן דנדיס במזרח ירושלים ב-26.9.96.

19. העדות נגבתה בידי מאזן דנדיס ואיתן פלנר בבית-החולים אל-מקאסד ב-3.10.96.

20. יש להניח כי הסיבה לכך היא שבזלמיט היה מרוחק מרחבת אל-אקצא. ר' מפה עמי' 12.

21. בידי **בצלם** העתק של צילומי הרנטגן.

22. אין בידי **בצלם** פרטים לגבי תשעת הפצועים הנוספים שבנתוני בית-החולים אוגוסטה ויקטוריה. הנתונים נמסרו **לבצלם** טלפונית ב-7.10.96 מבית-החולים. ברשימת הפצועים שנמסרה על-ידי בית-החולים אל-מקאסד ב-10.10.96, לא צוין גורם הפגיעה.

23. העדות נגבתה בידי מאזן דנדיס ואיתן פלנר במזרח ירושלים ב-3.10.96.

כתמי דם של מתפללים שנורו בכניסה למסגד.
צילום: חאלד זגארי, אי.פי.

הרמתי את הראש ומיד, בתוך שניות או פחות, נפגעי מירייה בכתף ימין ונפלתי. כמה אנשים שהיו בסביבה הרימו אותי ולקחו אותי בידיים כדי לפנות אותי מהמקום. בזמן הפינוי המשיכו לירות לעברנו. לקחו אותי בידיים דרך שער האריות מחוץ לעיר העתיקה ואז לקחו אותי באמבולנס לאל-מקאסד. כשהייתי באמבולנס איבדתי את ההכרה מרוב דימום. התעוררתי באותו לילה בבית-החולים אל-מקאסד. מצאו שהיירי נכנס מהכתף הימנית, עם חור קטן ויצא מאחור בגב עם חור גדול. הרופאים אמרו לי שזה מכדור חי שנכנס ויצא. לפני יומיים ניתוח אותי. הייתי באל-מקאסד שישה ימים.²⁷

ד"ר עבד א-ראזק, אשר קיבל את חוסיין בבית-החולים, מסר בעדותו **לבצלם**:

החולה הגיע אלינו עם פצעים מרובים באזור האחורי של הגולגולת, כשהכרתו מעורפלת והזיו ארבע גפיים. שלחתי אותו למחלקה נירוכירורגית כדי שיעשו לו צילומים. במחלקה התלונן על כאבים באזור של הפצעים המרובים. בוצעו צילומי גולגולת וצוואר וכן CT, ונמצאו גופי מתכת רבים בחלקו האחורי של הראש, שלא חדרו לגולגולת. הוצאנו כמה חתיכות מהגופים הזרים הללו.²⁴

בדו"ח ממצאי צילומי הרנטגן, כתב ד"ר ח'מיס שאפי, מנהל מחלקת הרנטגן בבית-החולים, כי נמצאו "גופי מתכת זרים" בשרירים שבחלק האחורי של ראש הפצוע.²⁵

ד"ר עבד א-ראזק העביר **לבצלם** כמה מגופי המתכת שהוצאו מראשו של חוסיין. **בצלם** העביר אותם לבדיקה בליסטית ב"מכון לחקר ולייעוץ טכנולוגי-משפטי", שם נבדקו בידי מנהל המכון, מר נחום אדן, מומחה בתחום הזיהוי הפלילי, ובעבר מנהל מעבדת סימנים וחומרים במחלקת זיהוי פלילי במשטרת ישראל. ב-7.10.96 התקבל **בבצלם** דו"ח המפרט את ממצאי הבדיקה. מן הדו"ח עולה בבירור כי חוסיין נפגע מירי תחמושת חיה.²⁶

פציעתו של ואיל חוסיין מורתדה עבד אל-באסט תמימי, בן 26, תושב מזרח ירושלים

על-פי עדותו, נורה ואיל תמימי בכתפו הימנית, בשעה שנעל את נעליו לאחר שסיים להתפלל במסגד אל-אקצא. הכדור חדר לכתף ויצר בה חור כניסה קטן, וחור יציאה גדול בגבו.

בעדותו **לבצלם** מסר תמימי:

כשעמדתי לסיים את "תפילת הסונה" שמעתי יריות וצעקות מחוץ למסגד. סיימתי את התפילה ויצאתי החוצה כדי לנעול נעליים. בזמן שנעלתי את הנעליים שמעתי מישהו שעמד קרוב אלי מצד שמאל, במרחק של כמטר ממני, צועק ונופל.

24. העדות נבנתה בידי מאזן דנדיס ואיתן פלנר בבית-החולים אל-מקאסד ב-3.10.96.

25. ר' נספח אי עמי 22.

26. ממצאי הדו"ח הבליסטי מפורטים בהמשך. הדו"ח עצמו מופיע בנספח ג' עמי 24-29.

27. העדות נבנתה בידי מאזן דנדיס ואיתן פלנר במזרח ירושלים ב-4.10.96.

ובחיים שלי לא זרקתי אבן על אף אדם. אף אחד לא היה לידי לעזור לי. השוטרים הרביצו לי גם כשהייתי על הארץ, אחרי הירי.²⁹

בדו"ח המתאר את ממצאי צילומי הרנטגן שנעשו לתמימי בבית-חולים אל-מקאסד, כתב די"ר ח'מיס שאפי, מנהל מחלקת הרנטגן, כי נמצאו בכתף "גופי מתכת זרים" בגדלים שונים.²⁸

נסיבות פציעתו של מוחמד מחמוד ג'אדאללה, בן 75, תושב מזרח ירושלים

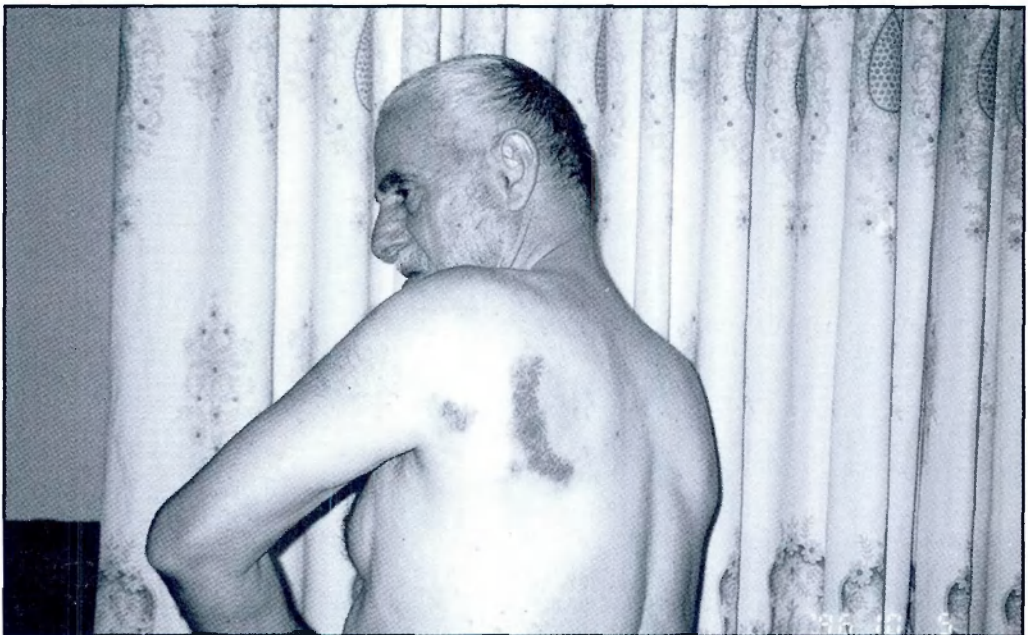
על-פי עדותו לבצלם, מוחמד ג'אדאללה נפגע ברגלו מכדור "גומי" והוכה באלות על-ידי שוטרים כשניסה לצאת מהמסגד. בעדותו מסר:

[...] אחרי שסיימנו את התפילה המיוחדת התחיל בחוץ הירי של השוטרים. ידעתי שיש בעיות בחוץ. יצאתי מהשער המזרחי של המסגד ומיד ראיתי המוני שוטרים. הם התחילו לירות לעברנו גז וכדורי גומי. הרבה מתפללים התחילו לחזור לכיוון המסגד מפחד, אך משום שהדלת המזרחית הייתה צרה לא יכלו כולם להיכנס שוב לתוך

פציעתו של מוחמד אחמד אל-חאלואני, בן 35, תושב מזרח ירושלים

מוחמד אל-חאלואני מסר בעדותו לבצלם כי הוכה באלות בידי שוטרים:

כשיצאתי מהמסגד, אחרי תפילת יום שישי ב-27.9.96, התנפלו עלי שלושה שוטרים, הרביצו לי באלות שלהם, ושמעתי שאחד מהם אומר "יתשאירו לי אותו". ניסיתי לקום ולברוח, הם ירו לעברי. נפגעתי ברגל [שמאל] ובגב. המון דם נזל מהגוף שלי וראיתי שמכנסי הגיינס שלי ספוגים דם. ניסיתי לקום ולא הצלחתי. [...] אני סוחר,

סימני החבלות על גבו של מוחמד ג'אדאללה שהוכה באלות ע"י שוטרים. צילום: פואד אבו חאמד

28. ר' נספח ב' עמ' 23.

29. העדות נגבתה בידי מאזן דנדיס בבית-החולים אל-מקאסד ב-27.9.96.

מתפללים מגישים עזרה ראשונה, בתוך מסגד אל-אקצא, לאיש ווקף שנפצע. צילום: חאלד זגארי, אי.פי.

עם סמל משטרה. ברחתי לכיוון היציאה המזרחית, מרחק של כשישים מטר, ולפתע ראיתי מולי כמה שוטרים. נשכבתי על הרצפה. הם באו, חמושים באלות, ואמרו לי בעברית "ירושלים שלנו". עניתי לשוטר בעברית, שאני אזרח ישראלי, עם דרכון ישראלי, ואני מבקש עזרה. הוא לא עשה כלום, אבל שוטרים אחרים באו והרביצו לי עם האלות. כשהם עזבו באו כמה צעירים ופינו אותי מחוץ לרחבת המסגד.³²

המסגד. אני נשארתי בחוץ, ואז קיבלתי כדור גומי בידך של הרגל השמאלית שלי. השוטרים שהגיעו לפתח הדלת המזרחית התחילו מיד לירות גז מדמיע והרביצו במקלות לכל האנשים, כולל זקנים, בכל חלקי הגוף. בכל האזור הזה, ממזרח למסגד ובחצר, לא היה שום עימות בין כוחות הביטחון והבחורים. רוב האנשים שיצאו מהדלת הזאת היו זקנים שרצו לחזור הביתה. אני נפגעת בכתפי השמאלית מאלה.³⁰

אחד הבחורים לקח אותי והתחיל לסחוב אותי לכיוון שער האריות. הוא לקח אותי לחדר של שומרי הוואקף שנמצא מזרחית למדרגות כיפת הסלע. כשהכניסו אותי לחדר הזה, ראיתי פצוע אחד שהכרתו מעורפלת, והיה לו דימום מחזהו ומכתפו. היה גם ילד שנשברה לו היד. השומרים ביקשו שנישאר ואמרו לנו שיגיע אמבולנס ונעלה איתם. הרבה שוטרים הגיעו מהכיוון המזרחי של כיפת הסלע, וגם מכיוון צפון הגיעו עשרות שוטרים. שוטרים התנפלו עלינו באלות בתוך החדר, עלי ועל שני הפצועים וגם על שני השומרים שהיו שם. אני ברחתי לכיוון שער האריות. המתנפלים הרימו אותי ולקחו אותי החוצה והכניסו אותי לתוך רכב טרנויט. [...]

הנהג החליט לקחת אותנו לבית-החולים אוגוסטה ויקטוריה [...] לי היו קשיי נשימה כתוצאה משאיפת עשן.³¹

פציעתו של שריף עבד א-רחמן, תושב אבו גוש

שריף עבד א-רחמן נפגע בראשו ובגפיו ממכות אלה, וכן נפגע פגיעה קלה בראשו מפגיעת כדור "גומי". בעדותו **לבצלם** אמר עבד א-רחמן:

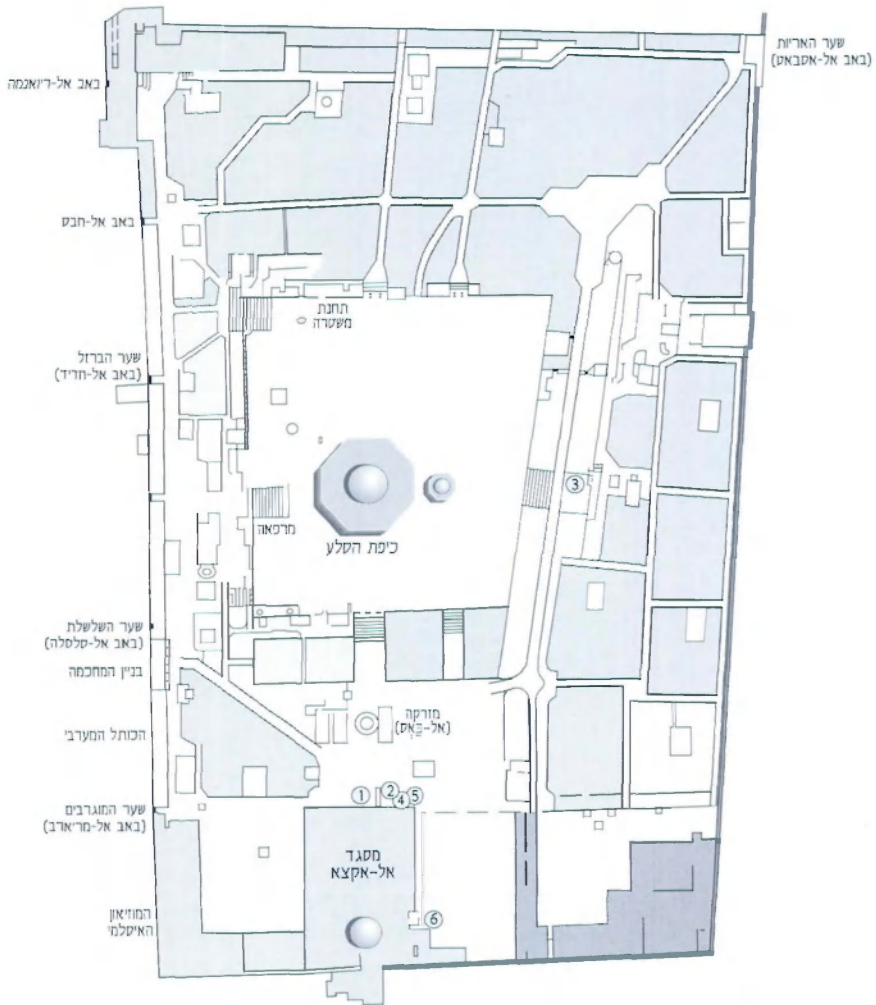
התפללתי במסגד. כשיצאתי פגע לי בראש כדור גומי. ראיתי שוטרים שיורים לעברי מ"הכוחות הנבחרים" של המשטרה, לבושים בגדים אפורים

30. פואד אבו חאמד, שגבה את העדות, מסר כי ראה חבורות על כתפו וגבו של העד.

31. העדות נגבתה בידי פואד אבו חאמד, בביתו של העד במזרח ירושלים ב-6.10.96.

32. העדות נגבתה בידי מאון דנדיס בבית-החולים אל-מקאסד ב-27.9.96.

חפתי הר הבית (אל-חרם א-שריף)

מקרא מקומות:

1. מקום הימצאו של איימן א-דקי"דק בשעה שנורה.
2. מקום הימצאו של אבראהים אבו רינאם בשעה שנורה.
3. מקום הימצאו של ג'ואד כולחמיט בשעה שנורה.
4. מקום הימצאו של סיאם חוסיין בשעה שנורה.
5. מקום הימצאו של ואל תמימי בשעה שנורה.
6. מקום הימצאו של מוחמד ג'אדאללה בשעה שנורה.

מחנה
דוד שיל

האיזור המוגדר כ-"הר הבית" כולל כ-140 דונאם המוקפים חומה. מצפון לחומה – העיר העתיקה של ירושלים; מדרום – חפירות עיר דוד; ממזרח – נחל קדרון וכביש העופל וממערב – הכותל המערבי. ברחבה המוקפת חומה ניצבים שני מסגדים גדולים – אל-אקצא וכיפת הסלע (מסגד עומר). כמו כן מצויים באתר כ-14 בניינים נוספים, מקום מושבם של מוסדות דת וחינוך איסלאמיים. לרחבה מובילים עשרה שערים מצפון וממערב. ארבעה שערים נוספים, בצד דרום ומזרח, אטומים.

א. היערכות מוקדמת של המשטרה

היערכות משטרתית מתאימה יכולה, במקרים רבים, למנוע התלקחות מיותרת של אירועים ולצמצם, אם לא למנוע כליל, שימוש בכוח ונפגעים.

לפי הדיווחים בתקשורת, המשטרה צפתה מספר ימים מראש אפשרות של מהומות לאחר התפילה ביום שישי, ואף דווח כי היה מידע מודיעיני על כוונת פלסטינים להכניס נשק חם להר-הבית.³⁴

על-פי דיווח בתקשורת, ביום חמישי בערב, אישר הקבינט תוכנית פעולה צבאית למקרה של התפרצות בהר-הבית.³⁷ אולם, נראה כי חרף ההתרעות המוקדמות, לא נערכה המשטרה באופן הולם למניעת התפרצות אלימה, והשלטת סדר בקרב אוכלוסייה אזרחית:

- לא נערכו באותו יום שישי בדיקות גופניות או בדיקות של גלאי מתכות בכניסות השונות למקום במטרה לגלות נשק חם אצל הנכנסים לתפילה.
- למרות הערכות כי יבוצעו ידווי אבנים והתפרעויות, לא צוידו השוטרים שהוצבו במקום באמצעי הגנה מקובלים, כגון מגני פיברגלאס וזרנוקי מים, אשר היו יכולים לסייע בהתגוננות מפני מטח אבנים ובפיזור המפגינים, מבלי להזדקק לאמצעים קטלניים.
- הנוכחות המסיבית של כוחות המשטרה ברחבת הר-הבית, בטרם התפתחו תקריות כלשהן, רק תרמה לליבוי היצרים ולחיכוך מיותר.

בראיון לתקשורת תיאר השר לביטחון פנים את פעולת השוטרים בהר-הבית במילים: "כל כך מהירה, כל כך טובה".³³ שבחים דומים לשוטרים השמיעו מפכ"ל המשטרה, רב-ניצב אסף חפץ, ומפקד מחוז ירושלים, ניצב אריה עמית.³⁴

בנוגע לאמצעים בהם השתמשה המשטרה באירוע, אמר ניצב עמית:

הסתערנו תוך כדי שימוש באמצעים מינימליים לעבר המתפרעים כדי להרחיק אותם. אנחנו השתמשנו בגומי, מעט מאד גז, לא היה בזה צורך, לא היה ירי חי ככל שאני יודע.³⁵

מהתבטאויות אלה עולה כי המשטרה אינה מוצאת כל פגם בדרך פעולתה באירוע, אשר כתוצאה ממנה נהרגו שלושה אנשים ולמעלה ממאה נפצעו. המשטרה גורסת, ככל הנראה, כי הירי והמכות היו מוצדקים בכל המקרים והאחריות לנפגעים מוטלת על מידי האבנים בלבד.

מתחקיר **בצלם** עולה תמונה שונה בתכלית, לפיה פעולת המשטרה באירוע הייתה רצופה ליקויים שונים ומעשים בלתי-חוקיים שהביאו לנפגעים רבים.

לכל פעולות המשטרה לפני התקרית ובמהלכה, מכנה משותף אחד: לא נעשה במהלכן כל ניסיון להרגיע את הרוחות, להפיג את המתח ולהימנע מחיכוכים מיותרים. יתרה מזאת, המשטרה נקטה במדיניות של יד קשה במיוחד, שהייתה בלתי-סבירה לחלוטין בנסיבות התקרית.

33. הראיון שודר בחדשות ערוץ 2 ב-27.9.96.

34. ר' למשל, מסיבת העיתונאים, בה אמר רב-ניצב חפץ: "אני רוצה לשבח את השוטרים ואת מחוז ירושלים, את מפקד המחוז, על הפעילות המהירה והנחושה במשך הימים האחרונים בירושלים".

35. הדברים שדורו בתכנית **יומן** של הטלוויזיה הישראלית ב-27.9.96.

36. יומיים לפני התקרית נמסר כי ניצב עמית העריך שהמתיחות בבירה תגיע לשיאה ביום שישי ברחבת המסגדים. כבר ביום שלישי, הוצבו בעיר מאות שוטרים מכל הארץ מחשש להתפרעויות קשות מצד פלסטינים בעקבות פריצת המנורה (ר' **ידיעות אחרונות**, 25.9.96). במסיבת העיתונאים אמר ניצב עמית: "המידע שהיה לנו לקראת היום, לקראת התפילה, שגורמים שונים עשויים להכניס נשק חם להר-הבית, וקבוצות של צעירים מתארגנים ליידווי אבנים בהר-הבית". השר קהלני אישר במסיבת העיתונאים כי "הייתה היערכות כוללת, דריכות, ובדגש מיוחד הנושא של הר-הבית".

37. הארץ, 29.9.96.

ב. התנהגות המשטרה במהלך האירוע

בחינת התבטאויות שונות של גורמים בכירים במשטרה מעלה חשש כי התנהגות השוטרים במהלך התקרית לא נועדה רק לשמור על הסדר הציבורי. אדרבא, מהתבטאויות אלה עולה החשש כי המשטרה ביקשה להתעמת עם הפלסטינים בהר-הבית ונקטה יד קשה במיוחד על-מנת להרתיע אותם מפני תקריות אלימות עתידיות, תוך הפגנת זלזול בוטה בחייהם ובשלמות גופם של המתפללים בהר-הבית.

מפכ"ל המשטרה, אסף חפץ, צוטט בתום האירועים באומרו: "אני מקווה שהערבים ילמדו ממה שקרה היום לקח ולא יחממו את האווירה".³⁸ מפקד מחוז ירושלים, ניצב עמית, אמר בראיון שבוע לאחר מכן: "אני חושב שהשיעור שכולכם ראיתם ביום שישי שעבר הראה שאנחנו יודעים בדיוק, כשצריך להיכנס להר אנחנו עושים את זה".³⁹ בנוסף, בראיון לתקשורת ביום האירוע, אמר השר קהלני: "מה שחשוב לי כרגע זה בטחון של העם היהודי היושב כאן ושל הישראלים מסביב".⁴⁰

ניתוח ממצאי התחקיר לגבי התנהגות המשטרה במהלך האירוע מחזק את החשש שמעלות התבטאויות אלה.

1. הסכנה למתפללים בכותל ולכוחות המשטרה

גורמים בכירים במשטרה טענו כי לשוטרים ולמתפללים בכותל נשקפה סכנה ממידי האבנים.⁴¹

כמו-כן טענו כי האמצעים בהם נקטה המשטרה היו שקולים כנגד הסכנה.⁴² יש לציין כי המשטרה לא ביססה טענה זו כלל, ולא הוכיחה כי האמצעים בהם נקטה היו סבירים ביחס לרמת הסכנה.

לשאלה על מידת הסכנה למתפללים בכותל ולשוטרים, ישנה חשיבות רבה כשבוחנים את סבירות האמצעים בהם נקטה המשטרה, ובמיוחד את השימוש בירי קטלני.

מהתבטאויות של בכירים במשטרה בדבר סכנה שנשקפה למתפללים היהודים ולכוחות המשטרה, לא ברור אם כוונתם למצב של סכנת חיים מיידית או שמא לסכנה פחותה מזו. זה הבדל משמעותי שהרי ההיתר להפעלת כלי נשק שבפקודת המשטרה, שונה בשני המצבים.

בנוגע לירי במצב של סכנת חיים, נאמר בפקודה זו:

השימוש בכלי ירייה-מותר, כאשר יש חשש ממשי לפגיעה מיידית בחיים או בשלמות הגוף של השוטר או של אחרים, ואין כל דרך אחרת למנוע אותה פגיעה.

38. ר' מעריב, 29.9.96.

39. ראיון ששודר בתוכנית **בחצי היום**, ברשת ב' של קול ישראל ב-4.10.96 בשעה 12:45.

40. השר קהלני בראיון לתוכנית **יומן** בטלוויזיה הישראלית ב-27.9.96.

41. כך למשל, השר קהלני במסיבת העיתונאים: "בתחילה היה הכל שקט, בגמר התפילה התחילו מאות אנשים לזרוק אבנים. היתה סכנה לכיוון הכותל, לכיוון השוטרים, המשטרה הגיבה מהר מאוד, ולאחר מספר דקות המקום היה שקט".

42. כך למשל, מפכ"ל המשטרה, רב-ניצב אסף חפץ, במסיבת העיתונאים: "הייתה התקפה לא של מאות אלא של אלפים על הכוח שלנו בהר-הבית ולא הייתה שום ברירה אלא להדוף אותם מיידית ולהחזיר את השקט בהר ולצערי יש מספר נפגעים. אני חושב שיחסית לחומרה של האירוע מספר הנפגעים הוא קטן יחסית".

צורך לרכז כוחות גדולים בהר-הבית, וניתן היה למנוע מראש את העימות הצפוי עם המתפללים המוסלמים. כפי שנראה להלן, באופן זה פעלה המשטרה שבוע לאחר מכן, והדבר מנע לחלוטין חיכוך ונפגעים.

הסכנה לכוחות המשטרה

מתחקיר **בצלם** עולה כי הסכנה שנבעה מיידוי האבנים לא הייתה שקולה כלל לנוק שגרמה התגובה המשטרית.

■ תוך שניות ספורות מתחילת ידוי האבנים הסתערו מאות שוטרים לעבר מידי האבנים וציבור המתפללים שבמתחם הר-הבית, תוך כדי ירי. הסכנה שנשקפה לשוטרים, גם אם הייתה כזו, נבעה מהסתערות המיותרת למתחם, שהרי כאמור, בשלב זה כבר עסקה המשטרה בפינוי המתפללים היהודים מן הכותל, ולכן לא הייתה הצדקה להפעלת נשק קטלני.

■ גם אם נקבל את גרסת המשטרה על-פיה היו מצויים השוטרים והמתפללים בכותל בסכנה, אין הדבר מסביר מדוע נמשכה הפעלת הכוח גם משחלפה הסכנה ומידי האבנים נמלטו והמתפללים מהכותל פנו. יידוי האבנים נמשך כאמור רק כשלוש דקות, ואילו פעולת המשטרה נמשכה כ-15 דקות לאחר מכן.

■ מספר הנפגעים הקטן מקרב כוחות המשטרה, והפציעות הקלות שספגו אנשיה, מחזקים את החשש בנוגע להפעלת כוח משטרתי מופרז שלא היה שקול לסכנה בפניה ניצבו השוטרים.

■ מיד לאחר האירוע תארו אנשי משטרה מקרה שאירע במהלכו, בו הותקף שוטר על-ידי פלסטיני חמוש בנשק קר, ולכן ירה בו כדור "גומי" מטוח קצר ביותר. אנשי המשטרה מסרו גרסאות סותרות בנוגע לכלי הנשק בו הותקף השוטר. ב-29.9.96, יומיים לאחר התקרית, נמסרו בעיתון "הארץ" דברי ניצב עמית על כך שהשוטר הותקף בגרון.

השימוש בכלי ירייה, לפי סעיף זה, ייעשה במידה שלא תעלה על מה שסביר לעשות למניעת אותה פגיעה, וכך שהנוק, העלול להיגרם יהיה שקול כנגד הנוק, שאותו מבקשים למנוע.⁴³

בנוגע לירי "לצורך פיזור מתפרעים", נאמר:

השימוש בכלי ירייה בסעיף זה, כוונתו לירי באוויר ולא לירי לעבר אדם. גם אם הירי באוויר אינו מועיל לפיזור המתפרעים, אין לירות לעבר אדם.⁴⁴

סעיף זה אף קובע תנאים מסוימים לגבי ירי באויר. בין השאר, נאמר כי ניתן לירות באויר אם ניתנה התרעה על שימוש בכוח, ואם נעשה שימוש בכוח באמצעים חמורים פחות, ועדיין נותר הכרח לפזר את המתפרעים.

אם השימוש בכוח על ידי המשטרה בהר-הבית היה בגדר פיזור התפרעות, אזי הוא נעשה תוך הפרה ברורה של פקודת המשטרה, מאחר והשוטרים לא הסתפקו רק בירי באוויר. הם ירו לעבר אנשים, ונראה כי הם אף לא התריעו על כך. מאידך, השתלשלות האירועים, כפי שנראה להלן, מעוררת ספק אם אכן נשקפה סכנה לחיי אנשי כוחות המשטרה וליהודים שהתפללו בכותל.

הסכנה למתפללים בכותל

בראיון ששודר ביום התקרית, אמר המפקד אריה עמית:

[...] אנחנו רגילים לחטוף, היה לי חשוב יותר מכל שלא יפגעו המתפללים היהודים בכותל. ואז נתתי הוראה; א) להרחיק אותם ו-ב) הסתערנו תוך כדי שימוש באמצעים מינימליים לעבר המתפרעים כדי להרחיק אותם.⁴⁵

מאחר שהמתפללים היהודים בכותל פונו בו זמנית עם הסתערות המשטרה, לא ניתן להסביר את ההסתערות בצורך להגן עליהם.⁴⁶ לפיכך, האמצעים שנקטו היו רחוקים מלהיות "אמצעים מינימליים". לא היה כל

43. פקודת המטה הארצי 41.20.60 – השימוש בכלי ירייה, סעיף 4. על-פי המשפט הבינלאומי מותר לפתוח באש רק כדי להציל חיי אדם. ר' למשל,

"Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials", adopted by the Eight United Nations Congress on the prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, Cuba, 1990, article 9.

44. שם, סעיף 3 (ב).

45. ראיון ששודר בתוכנית יומן בטלוויזיה הישראלית ב-27.9.96.

46. כבר לפני ההסתערות הורה ניצב עמית לפנות את המתפללים המעטים שהיו בכותל. ר' למשל **מעריב** ו-The

Jerusalem Post, 29.9.96.

ב-9.10.96 מסר ניצב עמית בראיון לחדשות הערוץ השני בטלוויזיה, כי כלי התקיפה היה "פטיש 5 קילו". לעומת זאת, ב-10.10.96 פורסם בעיתון "המודיע" כי "לדברי המשטרה" השוטר הותקף במוט ברזל. בניגוד לנהוג במקרים דומים, לא פורסמו פרטים ספציפיים בנוגע לשוטר שהותקף ולמקום המדויק בו אירעה התקיפה. מכלול דברים זה מעלה ספקות בנוגע לאמיתות המקרה.

2. האמצעים בהם נקטה המשטרה

מתחקיר **בצלם** עולה כי בניגוד לטענת ניצב עמית, על שימוש מינימלי באמצעים להרחקת המתפרעים, נקטה המשטרה באמצעים שהיו בלתי-סבירים ובלתי-מוצדקים בנסיבות האירוע. נראה כי המשטרה לא בחנה את נחיצות השימוש בכוח בשלבים השונים של התקרית, ולא הפסיקה את השימוש באמצעים הקטלניים גם משחלפה הסכנה, אם הייתה כזו מלכתחילה. במהלך התקרית לא עשו מפקדי המשטרה כל ניסיון להידבר עם אנשי הוואקף על-מנת להרגיע את הרוחות ולהפסיק את העימות, כדי לחסוך בנפגעים.⁴⁷

להלן בחינת שלושת האמצעים העיקריים בהם נקטה המשטרה במהלך התקרית:

ירי באש חיה

נציגי המשטרה מסרו תשובות שונות בנוגע לשאלה אם נורתה תחמושת חיה במהלך האירוע. ביום האירוע אמר ניצב עמית: "לא היה ירי חי ככל שאני יודע".⁴⁸ יומיים לאחר מכן, צוטט ניצב עמית בגירסה שונה במקצת: "איני יכול להבטיח כי לא היו מקרים נקודתיים של ירי אש חיה, בכל מקרה, חקירה תימשך".⁴⁹

בשיחה טלפונית עם **בצלם** באותו יום, מסר רב-פקד שמואל בן-רובי, דובר משטרת מחוז ירושלים, כי נעשה שימוש בכדורי גומי ובגז מדמיע אך לא בכדורים חיים או בכדורי פלסטיק. ולבסוף, שבוע לאחר האירוע, דווח בכתבה במקומון ירושלמי: "מהמשטרה נמסר, כי על-פי תוצאות התחקירים, לא נעשה שום שימוש באש חיה".⁵⁰

מתחקיר **בצלם** עולה בבירור כי לפחות שניים מפצועי האירוע, סיאם חוסיין ווואיל תמימי, נפגעו מירי חי. בצילומי הרנטגן שנעשו לשניהם בבית-החולים אל-מקאסד, נראו חלקיקי מתכת האופייניים לפגיעה מירי חי. חלקיקי המתכת שבגופו של תמימי לא הוצאו משיקולים רפואיים. חלקיקי מתכת שהוצאו מגופו של חוסיין הועברו לבדיקה בליסטית ב"מכון לחקר וייעוץ טכנולוגי-משפטי". דו"ח ממצאי הבדיקה התקבל ב**בצלם** ב-1.7.10.96.⁵¹

ממצאי הדו"ח מבוססים על בדיקה חזותית, בדיקה כימית של החלקיקים, ובחינה בסטריאומיקרוסקופ. בנייתוח הממצאים נאמר, בין השאר:

1. מאפיין צורתם המאקרוסקופית והמיקרוסקופית של הריסיסים וממצאי הרכבם הכימי ניתן לקבוע בוודאות כי מקור הריסיסים המתכתיים הנו בחלקי קליע תחמושת רגיל בו קיימת ליבת עופרת ומעטפת נחושת.

2. קיימת אפשרות כי על חלק מהריסיסים ישנם סימני הקנה היחודיים המאפשרים השוואה בליסטית. יכולת ביצוע השוואה בליסטית כזו קיימת בידי משטרת ישראל.

נסיבות פציעתם של חוסיין ותמימי, בהתבסס על עדויותיהם, חמורות ביותר. איש מהם לא היה מעורב בידוי האבנים או בפעילות אלימה כלשהי. יתרה מזאת, חוסיין נפגע בחלק האחורי של ראשו בשעה שהתפלל, ואילו תמימי נפגע בשעה שנעל את נעליו,

47. בהקשר זה יש לציין שבעדותו ל**בצלם**, מסר מנהל מסגד אל-אקצא, השיח' מוחמד חוסיין:

"[...] ראיתי את האירועים, התקשרתי טלפונית לקצין האחראי על המקומות הקדושים במשטרת ישראל ומחיתי בפניו על התנהגותם של השוטרים כלפי המתפללים. הוא ביקש ממני להגיע לאחד השערים ליד כיפת הסלע, שם הוא היה. אני ניגשתי לשם וראיתי [...] היה ירי אינטנסיבי של כדורי גומי וגז מדמיע והקצין ביקש שאני אתחבא מאחוריו שלא אפגע. שאלתי אותו למה הם עושים את זה ויורים כל כך באינטנסיביות, והוא אמר לי שאלה ההוראות."

העדות נגבתה בידי פואד אבו חאמד בהר-הבית ב-7.10.96.

48. בראיון ששודר בתוכנית **יומן** בטלוויזיה הישראלית, ב-27.9.96.

49. ר' **הארץ**, 29.9.96.

50. ר' **כל העיר**, 4.10.96.

51. ר' **נספח ג' עמ' 24-29**.

מוחמד אל-חאלואני שוכב בבית החולים אל-מקאסד לאחר שנפצע בגבו מירי השוטרים. צילום: איתן פלנר.

ישירה מקליע חי. פתחים דומים נמצאו גם בגופו של הפצוע ואיל תמימי שהוזכר לעיל.

על-פי העדויות, א-דקיידיק ואבו רינאם נורו למוות שעה שנמצאו ברחבה שליד מבוא העמודים של מסגד אל-אקצא. הם עמדו במרחק של מטרים ספורים זה מזה, סמוך מאוד למקום בו נפצעו סיאם חוסיי ווואיל תמימי מן הירי החי. יש לציין, כי גם אם נהרג א-דקיידיק מירי כדור "גומי", היה זה ירי בלתי-חוקי שהרי הוא נורה מטווח של כ-15 מטר וכפי שנראה להלן, אסור לירות תחמושת זו מטווח קצר כזה.

מהמידע שבידי **בצלם** לא ניתן לקבוע אם ניתנו לשוטרים הוראות לירי אש חיה, או שהם פתחו בה על דעת עצמם. אולם, בהקשר זה ראוי לציין דברים שנמסרו בתקשורת מפי ניצב עמית ימים ספורים לפני התקרית: "בניגוד לנוהג בשנתיים האחרונות, אתמול צויידו השוטרים שהוצבו ברחבת המסגדים בנשק

לאחר התפילה. כל אחד מהם תיאר בעדותו כיצד נפגע האחר, ובכך מחזקות עדויותיהם זו את זו.

הממצאים שבידי **בצלם** אינם מאפשרים לקבוע אם היו אלה המקרים היחידים בהם ירו שוטרים אש חיה במהלך האירוע. ד"ר אבו ליבדה מביה"ח אל-מקאסד, מסר ל**בצלם** כי להערכתו נגרמה פציעתו של אל-חאלואני מקליע חי, אך אין בידי **בצלם** ראיות רפואיות חותכות לכך.

עם זאת, ישנה סבירות גבוהה כי שניים מהרוגי האירוע, א-דקיידיק ורינאם, נהרגו מירי אש חיה. זאת על-פי אופי הפגיעות ומקום הימצאם בשעה שנפגעו.⁵² כפי שצוין לעיל, על גולגולתו המנופצת של א-דקיידיק נמצאו סימני חריכה. בצדו השמאלי של חזהו של איבראהים אבו רינאם נמצא פתח כניסה קטן, ובצד שמאל של צווארו נמצאו שני פתחי יציאה גדולים יותר. פתחי חדירה ויציאה כאלה אופייניים לפגיעה

52. ההרוג השלישי, ג'וואד בזלמיט, נהרג ככל הנראה, מפגיעת כדור "גומי".

חם,⁵³ כאמור, ב-29.9.96 דווח כי שעות ספורות לפני האירוע אושרה בישיבת הקבינט תוכנית פעולה למקרה של תקרית אלימה, שכללה היערכות להפעלת נשק חם בהר-הבית.⁵⁴

ירי כדורי "גומי"

רוב הירי בתקרית היה של כדורי "גומי". אמצעי זה היה כין האמצעים הנפוצים ביותר בהם השתמש צה"ל במהלך האנתיפאדה. המשטרה משתמשת בכדורי "גומי" באופן בלעדי כמעט בהפגנות אלימות של פלסטינים במזרח ירושלים.

פקודת המשטרה בנוגע לשימוש בכלי ירייה, מתירה ירי באוויר לצורך פיזור מתפרעים אך אין בה כל התייחסות לשימוש בתחמושת "גומי".⁵⁵ בתשובה לפנייתו, קיבל **בצלם** מסמך בחתימת היועצת המשפטית של המשטרה, תת-ניצב אמירה שבת, בנוגע להוראות המשטרה הספציפיות לשימוש בכדורי "גומי", ובו נאמר:

משטרת ישראל מתייחסת לאמצעי זה כלאמצעי חמור ביותר בשל הסיכון הנלווה לשימוש בו, ובין השאר נעשה בו שימוש רק על-פי הוראות מפקד המחוז ובמקרים של הפרות סדר חמורות ביותר.⁵⁶

על אופיו של אמצעי זה ובמיוחד על מידת הנזק שביכולתו לגרום ניתן ללמוד מהוראות הפתיחה באש של צה"ל בשטחים, בהן יוחד סעיף לשימוש בתחמושת מסוג זה.⁵⁷ בסעיף זה, המצוי בפרק על אמצעים לפיזור התפרעות, נאמר בין השאר כי "טווח הירי המינימלי הוא 40 מטרים. חל איסור חמור לירות תחמושת גומי בטווח שמתחת ל-40 מטר".⁵⁸ בהוראות מודגש כי ירי כדורי גומי "יכוון אך ורק לעבר רגליו של אדם, שזוהה כאחד המתפרעים או מידי האבנים".

למרות שהוראות המשטרה אינן זהות בהכרח להוראות צה"ל בנושא,⁵⁹ ניתן להניח, שלכל הפחות גם הוראות

המשטרה אוסרות על ירי תחמושת "גומי" מטווח של פחות מ-40 מטרים ומורות לכוון אותו אך ורק לעבר רגליו של אדם. בהנחה זו, ניתן לקבוע על פי העדויות ונתוני בתי-החולים, כי גם לו היו כל הנפגעים מכדורי "גומי" מידי אבנים ושותפים להפגנה אלימה, היה הירי לעבר רובם בלתי-חוקי, קל וחומר כאשר רבים מהנפגעים היו אנשים שכל מבוקשם היה לשוב לביתם לאחר התפילה.

■ מהעדויות שנאספו לדו"ח זה עולה כי במקרים רבים השוטרים ירו ירי אינטנסיבי בכדורי "גומי" מטווח של כ-20 מטרים.

■ הממצאים בנוגע לחלקי הגוף בהם נפגעו הפצועים בתקרית, מראים כי מתוך 15 נפגעי כדורי "גומי" שהגיעו לבית-החולים אוגוסטה ויקטוריה, נפגעו שישה בראש ובכתף, אחד בחזה ובבטן, ורק שלושה נפגעו ברגל. לגבי חמישה פצועים נוספים, לא נמסר **בצלם** באיזה איבר בגופם נפגעו. מתוך 54 נפגעים מכדורי "גומי" שהגיעו לבית-החולים אל-מקאסד, 35 היו פצועי ראש וכתפיים ורק שניים נפצעו בגפיהם.

הנאה באלות

פעמיים בהתבטאויותיו לתקשורת בנוגע לאירוע, התייחס ניצב עמית לשימוש באלות בידי השוטרים. בעיתון "הארץ" צוטט עמית באומרו:

אנחנו הפעלנו הרבה ירי גומי ומעט מאוד גז, אם בכלל, כדי להרחיק את הצעירים המתפרעים, כדי שלא יהיה צורך להפעיל את האלות, כי אז הפציעות הרבה יותר קשות".⁶⁰

ביום האירוע, בראיון לחדשות ערוץ 2 בטלוויזיה, אמר עמית:

כאשר הסתיימה התפילה קרה בדיוק מה שצפיתי שיקרה [...] היו בערך עשרת אלפים איש על ההר ומטווח של אלפי סלעים ואבנים לעבר כוחותינו, היו מספר [אנשים] שפשוט התנפלו על השוטרים

53. ר' ידיעות אחרונות, 25.9.96.

54. ר' הארץ, 29.9.96.

55. פקודת המשטרה, 41.20.60.

56. מסמך מה-20.10.96. עוד נאמר בו כי ההוראות לא ימסרו **בצלם**.

57. פנקס כיס לחייל המשרת באיו"ש ואזח"ע, יולי 1993, סעיף 43. יש לציין שלפי דיווחים בתקשורת, מאז הסכמי אוסלו הוכנסו שינויים בהוראות הפתיחה באש בשטחים על-פי אזורי A, B ו-C. אין בידי **בצלם** את הנוסח המעודכן. עם זאת, יש להניח שההוראות בדבר אמצעי הזהירות שיש לנקוט בשימוש בתחמושת "גומי" לא השתנו.

58. ההדגשה במקור. ר' שם, סעיף 34 תת סעיף ג'.

59. לפריטס ר' פתיחה באש על ידי כוחות הביטחון בשטחים, **בצלם**, ירושלים, יולי 1990.

60. ר' הארץ, 29.9.96.

מתפללים נמלטים מירי השוטרים ונדחקים לתוך המסגד. צילום: חאלד זגארי, אי.פי.

ג. התנהגות המשטרה בהר-הבית שבוע לאחר האירוע

הטענה שהמשטרה לא עשתה כל מאמץ להימנע מחיכוך מיותר בינה לבין הפלסטינים בהר-הבית, זוכה לחיזוק כאשר בוחנים את מדיניות המשטרה ביום שישי בשבוע שלאחר-מכן, ה-4.10.96.

בעיתון "הארץ" דווח, כי ביום זה הוצבו ברחבת הכותל מאות שוטרים, לבושים באפודי מגן והמושיים באלות, מגינים ואמצעים לפיזור הפגנות, למקרה שיידרשו לפרוץ להר-הבית. בתום תפילת המוסלמים החלו כמה עשרות צעירים ליודות אבנים לעבר

ומטווח אפס זרקו עליהם סלעים על הראש ואז לא הייתה ברירה ואז הפעלנו גם אלות.⁶¹ מהעדויות שבידי **בצלם** עולה כי לתיאור זה, על פיו השתמשו שוטרים באלות כלפי פלסטינים שהתנפלו על שוטרים ו"מטווח אפס זרקו עליהם סלעים על הראש", אין שחר. עדים מסרו ל**בצלם** כי הוכזו באלות כשניסו לצאת מהמסגד או כשניסו לצאת מרחבת הר-הבית.

בעדותו **לבצלם** אמר השיח' מוחמד חוסיין, מנהל מסגד אל-אקצא: "ראיתי שוטרים מכים במקלות זקנים וגם נשים וכמה מהם נפצעו".⁶²

כאמור, לבית-החולים אוגוסטה ויקטוריה הגיעו 25 פצועי מכות.

61. חדשות ערוץ 2, 27.9.96.

62. העדות נבנתה בידי פואד אבו חאמד בהר-הבית ב-7.10.96. על מקרים נוספים ר' לעיל עמ' 8-11.

השוטרים שהמתינו בשער המוגרבים. שומרי הוואקף, שהוצבו בשטח ההר, הדפו מיד את מידי האבנים לאחור, והמתפללים התפזרו בשקט. בשל החשש שאבנים יושלכו אל הכותל ויפגעו במתפללים יהודים, הורה מפקד המחוז, ניצב אריה עמית, לפנות את הרחבה. רחבת הכותל נותרה ריקה במשך כמחצית השעה. לפי הידיעה, ניצב עמית אמר שלאחר שיחות עם ראשי הוואקף, הוצבו בהר שומרים וסדרנים רבים של הוואקף כדי לשמור על הסדר הציבורי.⁶³

המדיניות בה נקטה המשטרה שבעו לאחר התקרית מלמדת כי המשטרה יודעת כיצד לשמור על הסדר הציבורי, תוך הימנעות מחיכוכים אלימים ומפגעים מיותרים. אולם, מן הדברים שיובאו להלן, עולה החשש כי התנהגות המשטרה בכל אחד מן האירועים הושפעה משיקולים זרים. בראיון לתקשורת אמר ניצב עמית, מיד לאחר התקרית השניה:

בתור מפקד משטרת ירושלים אינני רואה ראייה צרה אלא ראייה רחבה, היה ברור לכולנו שכדי שהשיחות של יום ראשון [בין משלחת ישראלית ומשלחת פלסטינית בנוגע לפריסה מחדש בחברון] תתחלנה בצורה טובה וכדי שלא תידלק מדורה קשה גם בירושלים וממנה בכל השטחים, היינו צריכים לעשות היום הכל כדי להעביר את התפילה הזו בשלום, וכדי לוודא שלא ייפגעו מן הצד השני.⁶⁴

ד. טיפול הרשויות באירוע לאחר שהסתיים

ליקויים רבים נמצאו גם בטיפול הרשויות באירוע לאחר שהסתיים.

■ איסוף ראיות בזירת האירוע: מהעדות שגבו תחקירני **בצלם** עולה כי גם המשטרה וגם

המחלקה לחקירות שוטרים שבמשרד המשפטים (מח"ש), לא סגרו את רחבת הר-הבית מיד עם תום התקרית ולא ערכו בדיקה לזיהוי פלילי בזירת האירוע. נוהלי חקירה תקינים כוללים סגירת אתר לאיסוף ראיות.⁶⁵ לו פעלו לפי נהלים אלה, ניתן היה לאסוף תרמילים שנתרו מן הירי וראיות אחרות שהיו מסייעות בחקירת האירוע.

■ דיווח המשטרה לתקשורת: בדו"ח זה לכל אורכו, הופיעו גרסאות שונות שמסרו לתקשורת בכירים במשטרה בנוגע לשימוש בתחמושת חיה במהלך האירוע. גרסאות שונות ניתנו גם ביחס לפלסטיני שנורה מכדור "גומי" מטווח קצר.

■ חקירת האירוע: ב-9.10.96, מיד לאחר פרסום טיוטת דו"ח זה בתקשורת, פנו חוקרי מח"ש ל**בצלם** בבקשה לקבל את הדו"ח ואת הממצאים הרפואיים והבליסטיים עליו התבסס. בנוסף, כתב הדו"ח, איתן פלנר, התבקש למסור עדות. ב-14.10.96, במהלך מסירת העדות, נמסר לו מחוקרת מח"ש, כי עד לאותו תאריך, למעלה משבועיים לאחר האירוע, לא פתחה מח"ש בחקירה רשמית והסתפקה באיסוף חומר לגבי נסיבות מותם של שלושת ההרוגים. ל**בצלם** נודע כי מח"ש לא בדקה את הסתירות בין טענת המשטרה לפיה לא נעשה שימוש בירי חי, לבין הדיווחים בעיתונות על צילום רנטגן המצוי בידי רופאי בית-החולים אל-מקאסד, המוכיח שלפחות אדם אחד נפצע מירי חי.⁶⁶ בנוסף, לא פנתה מח"ש למשפחות ההרוגים על-מנת לשכנען לאפשר נתיחה פתולוגית של גופות ההרוגים שכבר נקברו.

כמה ימים לאחר פניית **בצלם**⁶⁷ וארגוני זכויות אדם נוספים ליועץ המשפטי לממשלה, מיכאל בן-יאיר, בדרישה לפתוח בחקירת האירוע, נמסר כי נפתחה חקירה.

63. ר' הארץ, 6.10.96.

64. בראיון ששודר בתכנית **בחצי היום** ברשת ב' של קול ישראל ב-4.10.96 בשעה 12.45.
65. ר' למשל,

66. ("Minnesota Protocol"), UN Centre for Social Development and Humanitarian Affairs, Manual on the effective prevention and investigation of Extra-Legal, Arbitrary and Summary Executions, 1991.

67. ר' הארץ, 29.9.96.

68. פנייה של **בצלם** מה-14.10.96.

לפעולות המשטרה לפני התקרית ובמהלכה, מכנה משותף בולט: לא נעשה במהלך אף ניסיון להרגיע את הרוחות, להפיג את המתח ולהמנע מחיכוכים מיותרים. אדרבא, מהתבטאויות של בכירי משטרה שהבאנו לעיל נוצר הרושם כי המשטרה נקטה יד קשה במיוחד על-מנת להרתיע את הפלסטינים מפני תקריות אלימות כעתיד, תוך הפגנת זלזול בוטה בחייהם ובשלמות גופם של המתפללים בהר-הבית.

כמו-כן, פגמים התגלו בפעולת הרשויות לאחר האירוע; בין השאר, לא נאספו ראיות בזירת התקרית, נמסרו לתקשורת דיווחים סותרים, ולא נפתחה חקירה עד להתערבותם של ארגוני זכויות אדם.

בצלם קורא למח"ש לקיים חקירה יסודית וממצה של האירוע, שתתייחס למקרי המוות והפציעה גם יחד, ואשר במסגרתה ייבדק כל מקרה בו קיים חשש לשימוש בלתי-צודק בכוח, ירי תחמושת חיה, ירי תחמושת "גומי" ומכות באלות או בכל אמצעי אחר. כמו כן קורא **בצלם** למח"ש לבדוק את טענות הפלסטינים בדבר עיכוב שגרמה המשטרה בפינוי הנפגעים בכך שמנעה את כניסת האמבולנסים למתחם הר-הבית.

מבדיקת רסיסי קליע שהוצאו מגופו של אחד הפצועים, אותה ערך לבקשת **בצלם** מומחה לזיהוי פלילי, עולה כי קיימת אפשרות שניתן יהיה לאתר את הנשק ממנו נורה הקליע באמצעות בדיקה בליסטית. **בצלם** קורא לרשויות לנצל הזדמנות זו למיצוי החקירה.

מתחקיר **בצלם** על האירוע בהר-הבית עולה תמונה קשה של שימוש מופרז ובלתי חוקי בכוח מצד המשטרה, כולל שימוש באמצעים קטלניים, שהביאו למותם של שלושה אנשים, ולפציעתם של כמאה.

חמור במיוחד הוא ירי התחמושת החיה במהלך התקרית, אשר הוכחש עד היום על ידי בכירים במשטרה. תחקיר **בצלם** הראה כי לפחות שניים מן הפצועים נפגעו מתחמושת חיה וכי קיימת סבירות גבוהה שמותם של שניים מההרוגים נגרם כתוצאה מירי זה. ירי חי הנו בלתי מוצדק בתכלית נסיבות האירוע, כפי שהן עולות מתחקיר **בצלם**.

במהלך כל האירוע, שנמשך כ-20 דקות, ירו שוטרים כדורי "גומי" לעבר המון אדם, ורבים נפגעו. ברבים מן המקרים בוצע ירי מטווח של פחות מ-40 מטר, ורוב הנפגעים נפגעו בפלג גופם העליון. ירי מסוג זה הנו בלתי-חוקי, גם אם היו הנפגעים שותפים להתפרעויות אלימות, על אחת כמה וכמה לנוכח העובדה שרבים נפגעו בעודם מתפללים, בורחים או מנסים לטפל בפצועים, ונמשך זמן רב עד שזריקת האבנים – היא העילה לירי – נפסקה.

השימוש שעשו השוטרים באלות חמור אף הוא, גם אם פחות קטלני. מהעדויות עולה שהשוטרים היכו אנשים רבים באלות שלא על-מנת להדוף התקפה ממשית ומיידית, אלא בכדי להעניש, להרתיע ולנקום. השוטרים הכו באלות אנשים רבים שלא השליכו אבנים. בין הנפגעים היו גם נשים ואנשים קשישים. לפחות בשני מקרים הוכו אנשים שנפצעו קודם לכן מן הירי.

MAKASSED ISLAMIC CHARITABLE HOSPITAL

JERUSALEM

RADIOLOGY DEPARTMENT

احصائى الدشعة : د. خميس الشافعي
 الطبيب المقيم : د. نبيل الصالحى

patient: 01016493, عمار يونس صام
 patient Age: 23.00 Sex: Male
 picture No.: 2009506, Brain C.T.Scan

X - Ray Report

BRAIN CT.

The examination was performed via 3 mm thick slices every 5mm
 uph the posterior fossa and then via 10 mm thick slices until the
 ex.

Mitalic foreign bodies situated between both semispinalis
 tis muscles without repercussion over the occipital bone or
 bral structures.

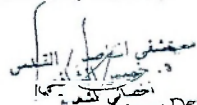
NB.

Right maxillary polyp.

m. Date: 28/09/96
 ort Date: 28/09/96

Radiologist: Dr. Khamis Shafey

Signature :

 د. خميس الشافعي
 احصائى الدشعة
 Head of Radiology Dept.

MAKASSED ISLAMIC CHARITABLE HOSPITAL

JERUSALEM

RADIOLOGY DEPARTMENT

رئيس القسم : د. خميس الشافعي
الصيدان : د. سبيل الصالحي

و. ا. الشافعي
Patient: 01016546,
Patient Age: 24.00 Sex: Male
Picture No.: 1017703, SHOULDER

X - Ray Report

RIGHT SHOULDER XRAY.

Many metallique foreign bodies of different sizes in the soft tissues of the right shoulder associated with tow fractures in the humeral head and scapuilar acromion.

Exam. Date: 06/10/96
Report Date: 06/10/96

Radiologist: Dr. Khamis Shafey

Signature :

مخمس الشافعي / الرئيس
د. خميس الشافعي
أخصائي أشعة
Head of Radiology Dept

1

7-Oct-96

דו"ח מדעי מספר 61002 ITM

הנושא:

אפיון וקביעת מקור חלקיקים מתכתיים

הלקוח: אירגון בצלם

הוכן ע"י:

[Handwritten signature]

נחום אדני

אוקטובר 1996

* מומחה בתחום הזהוי הפלילי, מנהל מעבדת סימנים וחומרים במז"פ, לשעבר.

י.ט.מ. - המכון לחקר ולייעוץ טכנולוגי-משפטי בע"מ. בית הדפוס 11, ירושלים 95483
I.T.M. LTD 11 BETT HADFUSS, JERUSALEM 95843, ISRAEL
TEL: 972-2-6528881 FAX: 972-2-6528993

1. כללי:

1.1 בתאריך 6.10.96 התקבלה במעבדה צינצנת פלסטית סגורה ומסומנת: "איתן פלנר" ובתוכה חלקיקים. נתבקשתי על ידי מר איתן פלנר, סמנכ"ל בצלם, לאפיין את מהות החלקיקים ולקבוע את מקורם האפשרי.

2. מהלך הבדיקות:

- 2.1 נערך תאור חזונית של החלקיקים, כולל שקילתם.
2.2 החלקיקים נבחנו בסטריאומיקרוסקופ כולל תצלומים מיקרוסקופיים.
2.3 בוצעה אנליזה כימית לאפיין הרכב היסודות הכימיים של החלקיקים בעזרת מערכת מיקרוסקופ אלקטרוני סורק (SEM) משולבת במערכת לבדיקת ספקטרום פליטה של קרני רנטגן (EDX).

3. ממצאי הבדיקות:**3.1 ממצאי הבדיקה החזונית:**

- 3.1.1 ארבעה חלקיקים בגדלים הנעים משני מ"מ עד לגודל של כ- 4 X 6 מ"מ. משקלם הכולל של החלקיקים הינו כ- 0.3 גרם. בבחינה חזונית ניתן להבחין כי לחלקיקים צורה שטוחה.
3.1.2 לחלקיקים הנ"ל ברק מתכתי, כאשר לשני חלקיקים ברק אופייני לנתך נחושת, שלישו ברק מתכתי אפור ולחלקיק הרביעי. הקטן מכולם, ברק נחושת וברק מתכתי אפור. בבחינה חזונית ניתן לקבוע שחלקיקים אלו הינם רסיסים מתכתיים.

3.2 ממצאי הבחינה בסטריאומיקרוסקופ:

- 3.2.1 בתצלום מיקרוסקופי מס.1 מבחינים במראה הכללי של רסיסי המתכת. ניתן להבחין כי לרסיסי המתכת צורה שטוחה, כאשר הרסיסים מעוותים, מעוכים ושפתיים גזורים. מימצאים אלו מצביעים על חבטה עזה שספגו הרסיסים.
3.2.2 חלק מהרסיסים היו מכוסים בשכבה אדמדמה דמויית דם (לא בוצעה אנליזה לנוכחות דם על הרסיסים).
3.2.3 על הרסיסים המתכתיים בעלי הברק הנחושתי נתגלו מערכות חריצים התואמות מערכות חריצי הידוק ואיטום (CANNELURES), הנמצאים על קליעי תחמושות שונים. בתצלום מיקרוסקופי מס. 2 מוצג אחד החלקיקים בעלי הברק הנחושתי כאשר ניתן להבחין בברור בחריצים דמויי חריצי הידוק ואיטום בקליעים. ראה נספח א' המתאר את מיקום חריצי ההידוק והאיטום בקליעים.
3.2.4 על החלקיקים בעלי הברק הנחושתי ניתן להבחין במערכת חריצים עדינה יותר התואמים חריצים אשר מקורם האפשרי הינו בסימנים היחודיים שמוותר הקנה על מעטפת הקליע, ראה תצלום מס. 2. מערכת חריצים זו מאפשרת השוואה עם כלי נשק מסויים שירה את הקליע.

3.2.5 תצלום מס. 3 מציג את הרסיס בעל הברק המתכתי האפור.

4. ממצאי הבדיקה הכימית של החלקיקים:

4.1 בבדיקת הרכב היסודות הכימיים של אחד הרסיסים המתכתיים בעלי הברק הנחושתי נמצא כי הרכבו הינו:

- * 89% - נחושת
- * 10% - אבץ
- * < 1% - עופרת (ככל הנראה זיהום)

הרכב זה הינו אופייני להרכב מעטפות קליע (COPPER JACKET) של תחמושות שונות.

ראה נספח ב' בו מוצג ספקטרום הפליטה של קרינת הרנטגן ותוצאות האנליזה החצי כמותית של הרסיס (רמת הדיוק האנליטית הינה $\pm 10\%$).

4.2 בבדיקת הרכב היסודות הכימיים של הרסיס המתכתי בעל הברק האפור נמצא כי הרכבו הינו:

- * 98.5% עופרת
- * 1.5% אנטימון

הרכב זה הינו הרכב אופייני להרכב גלעיני עופרת של קליעים מתחמושות שונות.

ראה נספח ג' בו מוצג ספקטרום הפליטה של קרינת הרנטגן ותוצאות האנליזה החצי כמותית של הרסיס (רמת הדיוק האנליטית הינה $\pm 10\%$).

5. פרוש הממצאים:

1. מאפיון צורתם המאקרוסקופית והמיקרוסקופית של הרסיסים וממצאי הרכבם הכימי ניתן לקבוע בוודאות כי מקור הרסיסים המתכתיים הינו בחלקי קליע תחמושת רגיל בו קיימת ליבת עופרת ומעטפת נחושת.

2. קיימת אפשרות כי על חלק מהרסיסים ישנם סימני הקנה היחודיים המאפשרים השוואה בליסטית. יכולת ביצוע השוואה בליסטית כזו קיימת בידי משטרת ישראל.

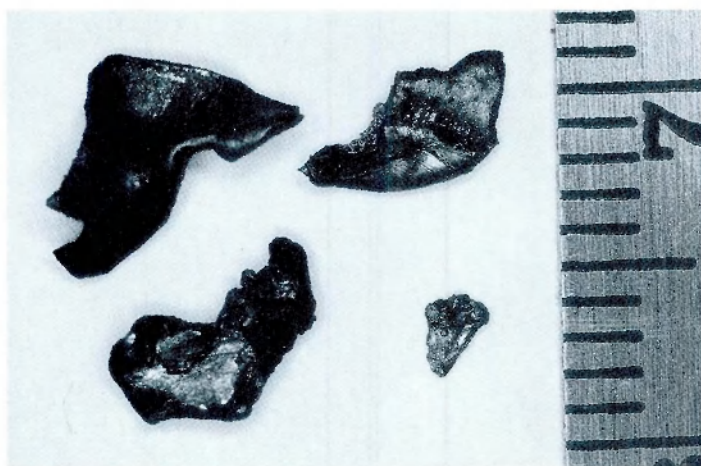
3. היות ואין בידנו מידע לגבי מקור הרסיסים ו/או דו"ח פתולוגי מתאים אין באפשרות הפתלוג של המכון לקבוע האם הרסיסים הללו מקורם בקליע שנורה לעבר אדם, פגע בו והתרסק בתוך גופו או בקליע שפגע בעצם קשיח והתרסק. לאחר מכן נפגע אדם מנתזי הרסיסים של הקליע.

4

6-Oct-96

לוח תצלומים

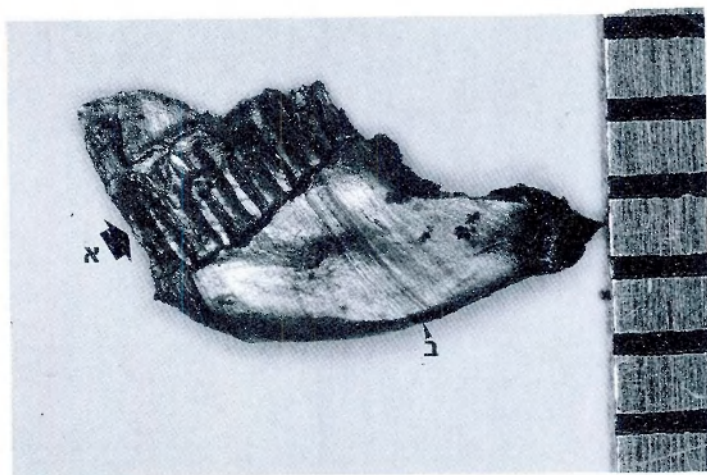
תצלום מס. 1

תצלום מיקרוסקופי של ארבעת החלקיקים שנבדקו. לשני החלקיקים העליוניים ברוק נחושת, לחלקיק השמאלי התחתון ברוק מתכתי אפור ולחלקיק הימני התחתון ברוק נחושת וברק מתכתי אפור.

י.ט.מ. - המכון לחקר ולייעוץ טכנולוגי-משפטי בע"מ. בית הדפוס 11, ירושלים 95483
I.T.M. LTD. 11 BEIT HADFUSS, JERUSALEM 95843. ISRAEL
TEL: 972-2-6528881 FAX: 972-2-6528993

לוח תצלומים

תצלום מס. 2

תצלום מיקרוסקופי של אחד החלקיקים בעלי הברק הנחושתני. ניתן להבחין היטב בחריצי ההידוק והאיטום האופייניים לקליעים (א) וכן בחריצים עדינים שמקורם האפשרי הינו בסימני הקנה האופייניים הנותרים על מעטפות קליעים (ב).

י.ט.מ. - המכון לחקר ולייעוץ טכנולוגי-משפטי בע"מ. בית הדפוס 11, ירושלים 95483
I.T.M. LTD 11 BEIT HADFUSS, JERUSALEM 95843, ISRAEL.
TEL: 972-2-6528881 FAX: 972-2-6528993

6

6-Oct-96

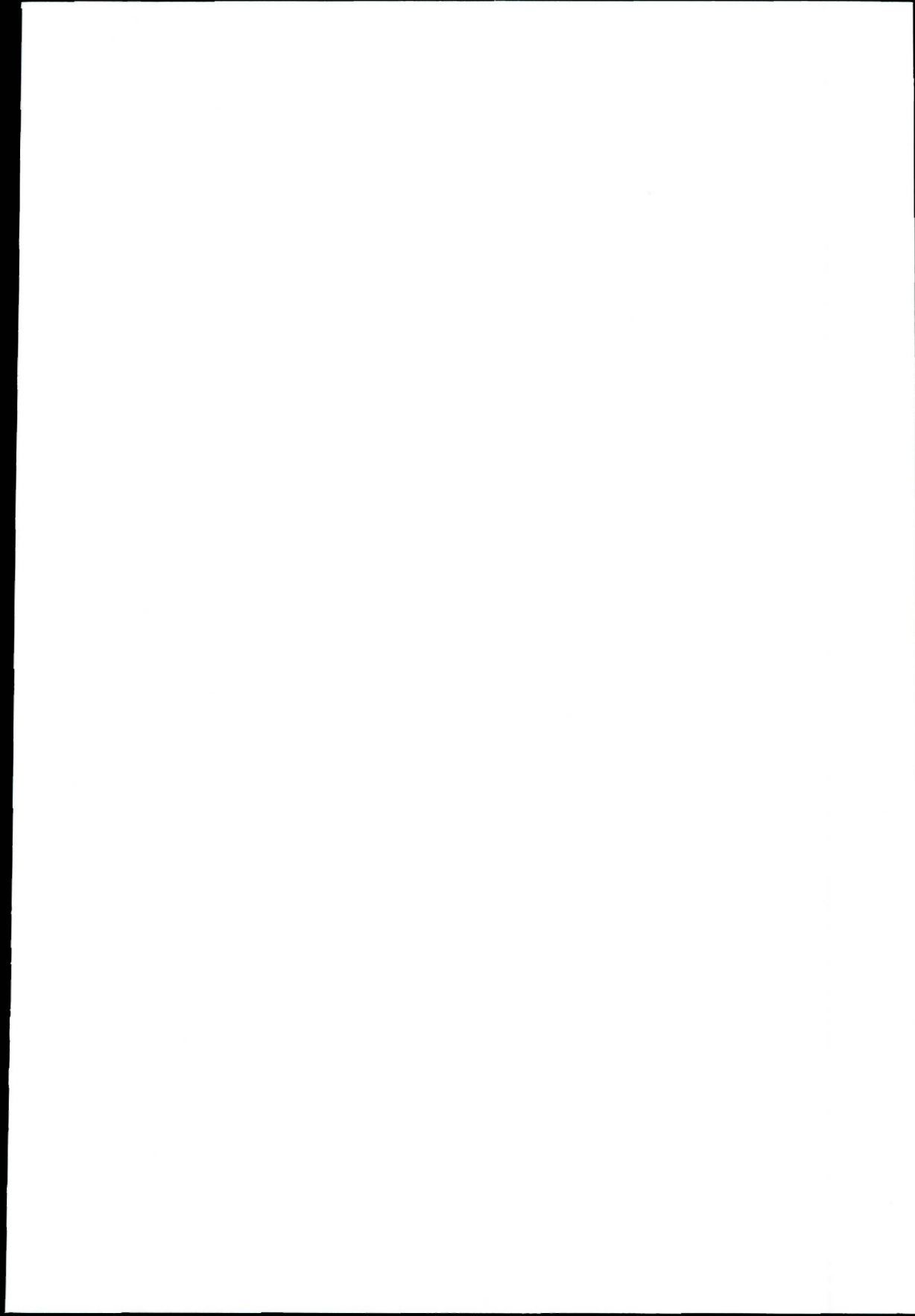
לוח תצלומים

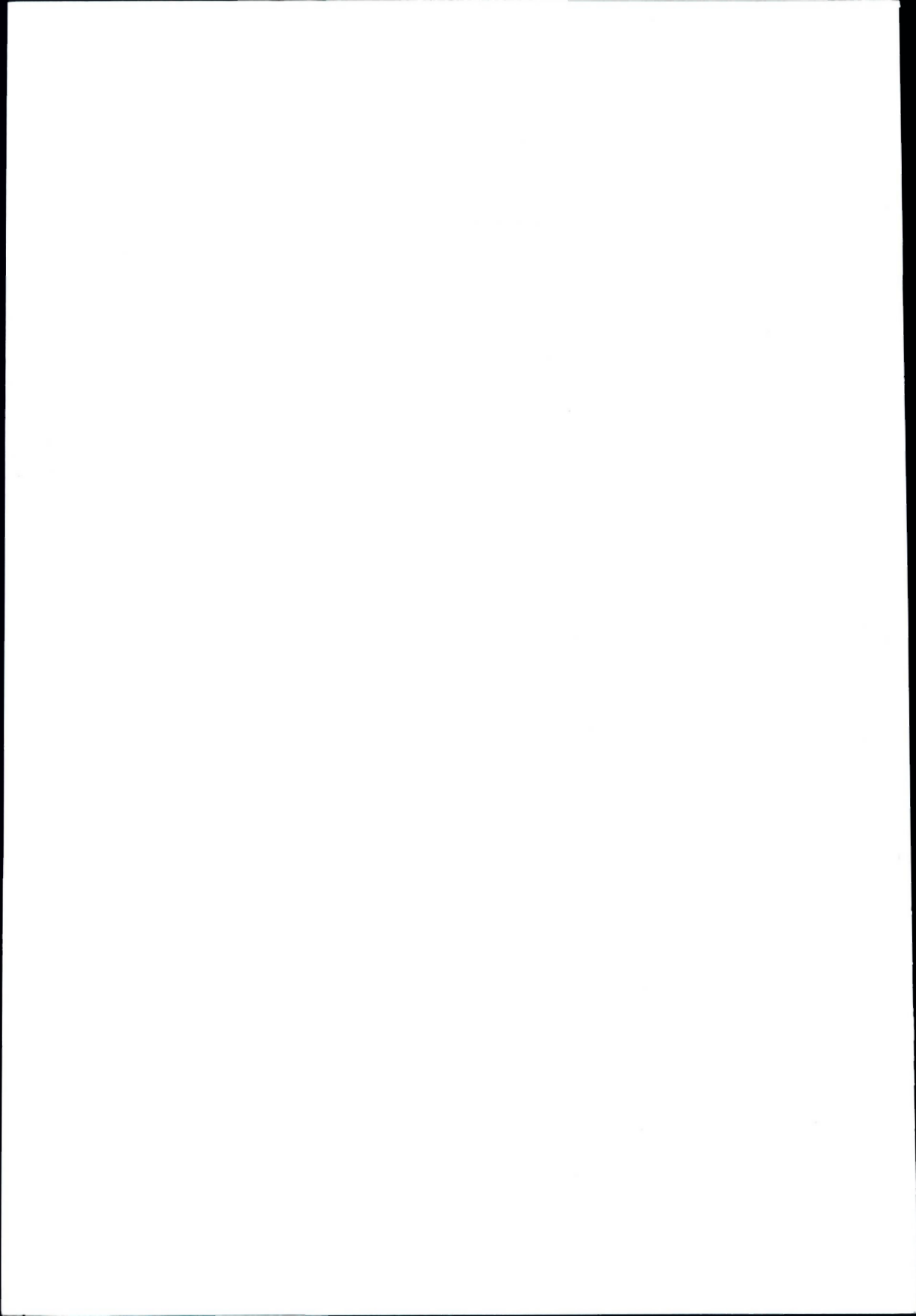

תצלום מס. 3

תצלום מיקרוסקופי של אחד החלקיקים בעלי הברק המתכתי האפור

י.ט.מ. - המכון לחקר ולייעוץ טכנולוגי-משפטי בע"מ. בית הדפוס 11, ירושלים 95483
I.T.M. LTD. II BEIT HADFUSS, JERUSALEM 95843, ISRAEL.
TEL.: 972-2-6528881 FAX: 972-2-6528993

בצלם, מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים, הוקם בפברואר 1989 על-ידי גוף רחב של משפטנים, אנשי רוח, עיתונאים וחברי כנסת. **בצלם** שם לו למטרה לתעד ולהביא לידיעת קובעי המדיניות והציבור הרחב את הפרות זכויות האדם בשטחים. נתוני **בצלם** מבוססים על עבודת שטח ותחקירים עצמאיים וכן על מקורות ישראליים רשמיים, עיתונות ונתוני מקורות פלסטיניים, במיוחד ארגוני זכויות האדם PHRIC ואל-חאק.
